

Zachar József

BEREGSZÁSZ HUSZÁRAI, 1755–1768¹

A bizonyára szokatlanul hangzó cím magyarázataként és a téma bevezetéseként nem lehet pontosabban megfogalmazni a mögötte meghúzódó szándékot, mint ahogyan azt egyik 1930-ban publikált dolgozatában a XX. század egyik legjelentősebb magyar hadtörténész-egyénisége, Markó Árpád (1885–1966) honvéd-ezredes, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja számunkra is örökül hagyta. E fontos kijelentés így hangzott: „Helytelen a magyar önálló honvédség ősei gyanánt csak a 48-as honvédsereget és még legfeljebb Rákóczi kurucait elismerni, mert a magyar hadsereg, az exercitus hungaricus nem pusztult el Mohács után a hadtörténet színpadáról, hanem, bár más formában és kedvezőtlen körülmények közt, tovább élt a volt Monarchia császári seregeinek – expressis verbis [kifejezetten] magyar rendszerű – véderő-szervezetében.”²

Valóban, a magyarországi (részleges) Habsburg-királyi uralom idejének kezdetétől jelen voltak az uralkodói zsoldosok között az újonnan megszerzett felségterületről kikerültek. Az 1648–1848 közti időszakban azután a császári, 1745-től császári–királyi állandó hadseregben mindenkor és egyre növekvő jelentős hányadot tett ki a közös Habsburg-uralkodó alatt álló, más országokból és tartományokból származókkal együtt hadba hívott magyar királyságbeli csapatkontingens. Eközben tovább élt a hadállítás hagyományos magyar módja, az országot fenyegető háború esetén fegyverbe szólítható honvédő általános vagy részleges nemesi, banderialis és portális felkelés. Ugyanakkor mind több, külső országokban is hadba küldhető harcost szolgáltatott az egyre növekvő területű katonai határőrvidék ennek fejében más terhektől mentesített parasztsága.³ (Így az 1756-os hadi előkészületek során a 247 075 fősnek előírt császári–királyi hadilétszámon belül a magyar felségterületekről 87 596 fegyveressel számolt a bécsi hadvezetés.⁴)

¹ Az egykori, évtizeden át végzett bécsi levéltárosi munka egyik szerény, a beregszászi helytörténeti konferenciákra nyert meghívás hatására készített, a helyi vonatkozású kutatások szempontjából is hasznosítható távoli levéltári állagokra utaló célzattal, figyelemfelkeltésként készített összegzés.

² Markó Árpád: A történelmi átértékelés problémája a hadtörténelemben, idézi: Tóth Gyula: Markó Árpád, a magyar hadtörténetírók neszora, Magyar Tudomány, 1966/1, 99.

³ Zachar József: Habsburg-uralom, állandó hadsereg és magyarság 1683–1792, Budapest, 2004, 17. skk., 104. skk., 225. skk.

⁴ Österreichisches Kriegsarchiv, Wien (a továbbiakban: KA), Akten des Hofkriegsrates, Sonderreihe Armeeschemata (ASch), Nr. 62

A korszak dinasztikus háborúiban sorozatosan távoli hadszíntereken bevetett Habsburg-hadakban jellegzetes színt jelentettek a lovassági fegyvernem részét képező sajátos magyar csapatnem, a huszárság harcosai.⁵ Az állandó hadsereg fennállta idején (1648–1848) ebbe betagoltan hosszabb-rövidebb ideig összesen 43 magyar huszárezred küzdött általában idegen és csak kivételesen a magyarság javát (is) szolgáló érdekekért.⁶ Ezek tettei, különösen a rövidebb ideig fennálltaké, idővel jórészt a feledés homályába merültek.

Az állandó hadseregbeli katonákat és így a huszárokat is a Bécsben birodalmi méretekben hatáskört gyakorló Udvari Haditanáccsal kötött szerződés alapján ezredtulajdonossá kinevezett vállalkozó zsoldosvezér, a későbbiekben mind inkább tekintélyt szerzett harcos vagy erre önként jelentkező fő- vagy köznemes kezére adta az uralkodó. Az ezredtulajdonos azután az előírt létszámot és felszerelést vagy a kincstárból kiutalt összeg vagy saját jövedelme felhasználásával, esetleg a kettőt közösen igénybe véve, biztosította.⁷ A katonaállítási módja a magyar területeken egy évszázadon át szabad toborzással, majd az általános felkelés részét képező portális katonaság egy részének adóelengedés fejében való országgyűlési hadbaszólításával is történt.⁸

Ez utóbbi alkotmányos döntés lehetővé tette, hogy a Habsburg-haderő 1755-ben elrendelt átszervezésével egy időben a magyarországi kiállítású lovas-, majd 1772-ben a gyalogegységeket is állandó toborzási körzetbe utalják.⁹ A lovasságot érintő intézkedés idején (az alapvetően magyar részvétel nélkül megszervezett 18 vértess- és 12 dragonyosezred mellett és a 4 határőrvidékbeli huszárezreden túl) éppen tíz magyar huszárezred állt hadrendben. Ezek közt osztották fel a szűkebb értelemben vett, tehát erdélyi, horvát–szlavónországi és katonai határőrvidékbeli területek nélküli, magyarországi vármegyéket. A viszonylag kevés ezred léte lehetővé tette, hogy a helyi tehertétel csökkentésére egy-egy egység több vármegyét kaphasson toborzási körzetként. Így az akkori Splényi-huszárezredet nemcsak Bereg, hanem mellette Ung és Ugocsa, valamint Abaúj, Sáros és Szepes vármegye lakosságából kiegészítendőként határozta meg az udvari haditanácsi intézkedés.¹⁰ (Az összesen 79 császári–királyi gyalogezred közt nyilvántartott 9 szűkebben értelemben vett magyarországi és 2 erdélyi egységet

⁵ Zachar József: Habsburg-hadakban, in: Uő (szerk.): Huszárok, Budapest, 2000, 28. skk.

⁶ Zachar József: Magyarok a Habsburg-haderőben, in: Rácz Árpád (szerk.): Nagy képes millenniumi hadtörténet, Budapest, 2000, 229. skk. Uő.: A magyarországi huszáregységek tulajdonosai és vezénylői, in: Csíhák György (szerk.): A magyar huszárság története. A lovasműveltség sajátosságai, Nyíregyháza, 2004, 291. skk.

⁷ Zachar József: Csaták, hadvezérek, katonák a XVIII. században, Budapest, 1990, 15. skk.

⁸ Zachar József: A magyarországi hadügy jogi keretei 1648–1848, Hadtörténelmi Közlemények, 1995/2, 3. skk.

⁹ Zachar József: Császári–királyi szolgálatban. Hadügy, hadsereg, magyarság 1683–1792, kézirat, Magyar Tudományos Akadémia doktora értekezés, Budapest, 1993, 174. skk.

¹⁰ KA, Asch, Nr. 44/7, 56, 57, 57a

akkor még nem érintette a területhez kötés, csupán a 11 katonai határőrvidékbeli számára voltak eleve adottak az ezredkerületek.¹¹⁾

Természetszerűleg az egyes egységeket nem saját toborzókörzetükben helyezték el, hanem az éppen aktuális katonai megfontolások alapján jelölték ki a törzs és az egyes alegységek helyőrségét vagy táborhelyét. Így 1755-ben Bereg (és Máramaros) vármegyében nem a Splényi-, hanem az akkori Nádasdy-, az Osztrák–Magyar Monarchia történelmi sírba süllyedéséig továbbélő és utoljára 9. hadrendi számot viselő huszárezredet helyezték el, törzsével a vármegye székhelyén, Beregszászon.¹² Ennek az egységnek toborzási körzetét viszont akkor éppenséggel Bihar vármegye, Debrecen szabad királyi város, a hajdúvárosok és a tiszántúli kun kerület képezte.¹³

Ennek az lett a következménye, hogy Beregszászon a most itt tárgyalt mintegy másfél évtizedben két huszáregységet képviselő fő- és altisztek voltak jelen, mégpedig a Nádasdy-huszárok törzsében szolgálók, akikhez gyakran csatlakoztak törzstisztjeik is, továbbá a Splényi-huszárok Bereg vármegyébe tartósan kiküldött toborzóbizottságába beosztottak. Bereg vármegye más településeinek lakosai elsősorban az éveken át körükben táborozó és gyakorlatozó Nádasdy-huszárokkal találkoztak, míg a Splényi-huszárok közé viszont ők maguk is beállhattak, amennyiben az adott vidékre kiszállt toborzóknak sikerült erre meggyerni őket, ez viszont a szülőföldükről való eltávozást eredményezte.

Rátérve most a Splényi-huszárezredre, azt a neves, több nemzedék óta fontos katonai szerepet játszó, jelentős egyéniségeket felvonultató, a Sáros vármegyei Ternyén birtokos család sarjaként az itáliai Bresciában 1705-ben született, 1723 óta huszártisztként szolgáló Miháldi Splényi Gábor Antal báró, ezredesként, 1733. november 4-i keltezéssel alapította. Miközben egységét 1737-ig személyesen vezényelte is, 1739-ben 1735. április 18-i visszamenőleges hatállyal vezérőrnaggyá (ahogyan akkor még magyarul mondták: generális-főstrázsamesterré) neveztette ki a hadvezetés, majd 1742. december 8-án altábornagy és 1754. június 12-én 1748. november 23-i ugyancsak visszamenőleges hatállyal lovassági tábornok lett, mindhárom elismerése háborús helytállásán alapult, azt tükrözte.¹⁴ Arra vonatkozóan nem bukkant még elő forrás, hogy huszárezredének toborzási körzetbe utalását követően a családi birtokaikhoz közeli Eperjesből, ottani városi házából felkereste-e a hat vármegyére kiterjedő toborzókörzetet, így arra vonatkozóan sem, járt-e személyesen Beregszászon.¹⁵ A hétéves háború utolsó hadjá-

¹¹ KA, ASch, Nr. 62

¹² KA, Asch, Nr. 59d

¹³ KA, Asch, Nr. 57a

¹⁴ KA, Akten des Hofkriegsrates, Sonderreihe Bestellungen (Bst), Nr. 6039, 6110, 6112, 6529, 8346, Asch, Nr. 53a, 55a, Alte Feldakten (AFA), Röm. Reich, 1733–XIII–16

¹⁵ KA, Personalakten, Musterlisten (ML), Fasc. 1011 (alt), fol. 2, 4, 130, 133, 227, 231, 329, 333, 410, 416, 497, 505, 577, 583, 659, 665, 669, 752, 756, Fasc. 1012 (alt), fol. 2, 6, 77, 81, 155, 159, 231, 125, 320, 323, 325, 444, 596

rati esztendejében, 1762-ben, pontosabban még nem ismert időpontban, de bizonyosan június 25-ét követően hunyt el.¹⁶

Halála után az ezredtulajdonosi jogkört az idősebb cseszneki ágból származó Galántai Esterházy Imre gróf vezérőrnagy nyerte el, aki Pozsonyban 1726-ban született és 1742 óta huszártisztként katonáskodott. Miként korábbi előléptetései, így 1755-ben bekövetkezett ezredesi rangba emelése és 1758-as tábornoki kinevezése esetében, ezúttal az ezredtulajdonosi jogkör átruházásában is a szinte megszakítás nélkül folyt háborúkban tanúsított személyes hősiességének elismeréseként részesült. Vele kapcsolatosan sincs még arra vonatkozó adat, hogy távoli pozsonyi lakóhelyéről felkerekedve, járt-e az ezredével együtt örökölt toborzókörzetben, így Beregszászon.¹⁷

Miután a volt Splényi-, immár Esterházy-huszárezredet a hadvezetés takarékosági okokból 1768. szeptember 15-i hatállyal feloszlatta, az akkor már altábornagy ezredtulajdonos e helyett az addigi Újházy-, a XX. századig továbbélő, utolsó hadrendi száma szerinti 3. huszárezred tulajdonjogát kapta meg és azt birtokolta egészen 1792-ben (már 1773 óta viselt) lovassági tábornoki rangban bekövetkezett haláláig.¹⁸ Ez a tény, továbbá, hogy nemes Újházy Ferenc Ferdinánd vezérőrnagy ezzel egy időben az ezredtulajdonos Dessőffy József János báró altábornagy halála következtében megüresedett addigi Dessőffy-, ugyancsak századunkig továbbélő, utolsó hadrendi száma szerinti 4. huszárezrednek az új tulajdonosa lett,¹⁹ máig nagy zavart okoz a hadtörténeti irodalomban.

Ha már a toborzási körzethez tartozó Bereg vármegyébe és főleg a toborzóközpontként kijelölt Beregszászba a két egymást követő ezredtulajdonos valószínűleg, vagy legalább is eddig bizonyíthatóan nem jutott el, e területet is fel kellett keresnie kötelességszerűen a legmagasabb rangúként utánuk következő, az egység életét közvetlenül meghatározó vezénylőezredesnek. E beosztást a tárgyalt 1755 és 1768 közti időben ugyancsak két személy töltötte be. 1762 végéig az 1716-ban a Szatmár vármegyei Lázáriban született és 1736 óta katonáskodó Vásárosnaményi Eötvös Miklós²⁰, majd az ő 1762-ben bekövetkezett vezérőrnagyi kinevezése után, amely mögött egyébként a Bereg és szomszédos vármegyei huszárok rendkívül jelentős háborús helytállása húzódik meg, az éppen elhunyt ezredtulajdonos elsőszülött fia, Miháldi Splényi László Ignác báró. Utóbbi 1728-ban a Sáros vármegyei Ternyén született és 1743, vagyis tizenöt éves kora óta szolgált apja ezredében, majd pályafutása csúcsára érve,

¹⁶ KA, ML, Fasc. 1012 (alt), fol. 708

¹⁷ KA, ML, Fasc. 1012 (alt), fol. 705, 711, 844, 894, Fasc. 1013 (alt), fol. 2, 72, 155, 246, 335, 423, 504, 586, KA, Bst, Nr. 8808, 9299, 9308, KA, Asch, Nr. 70b

¹⁸ KA, ML, Fasc. 1013 (alt), fol. 656, KA, Bst, Nr. 3085, 4050, 5420, 7463, 9028, 9220, 9299, 9784, KA, Asch, Nr. 2, 70b, 71

¹⁹ KA, Bst, Nr. 2440, 6111, 7693, 7494, 8691, 8808, 9308, KA, Asch, Nr. 70b

²⁰ KA, ML, Fasc. 1011(alt), fol. 665, 677, 752, 763, Fasc. 1012 (alt), fol. 2, 13, 77, 88, 155, 167, 231, 245, 323, 325, 457, 596, 602, KA, Bst, Nr. 8784, 9800

1779-ben, már más beosztásból vezérőrnaggyá nevezték ki.²¹ E történelmi ténynek köszönhetően, ameddig élt még a huszárok emléke Beregszászon, csak Splényi-huszároknak nevezte őket az emlékező köznyelv.

Mielőtt arról esne szó, hogy kik is toborozhattak Beregszászon a beregi legények között, hogy azok a Splényi-, majd Esterházy-huszárezred katonái legyenek, fontosabbnak tűnik arról szólni, milyen nagyságrendben is vonulhattak be ezek a legények. Ehhez alapul az egység létszámviszonyait tükröző összeírások szolgálnak. Az 1755-ös kezdő esztendő éppen két dinasztikus háború közti utolsó békeév volt, amikor szerény számú katona fegyverben tartása volt előírva, mégpedig ennél az egységnél a törzsben és tíz században összesen 615 fő és 400 ló, ám még ez sem volt adott a Sáros vármegyei Kisszebenben végrehajtott mustra tanúsága szerint, hanem csupán 568 fő és 342 ló²², vagyis még a békelétszám biztosításához is toborzásra volt szükség.²³

1756 azonban már az újabb, hétéves vagy harmadik sziléziai háború kirobantásának az éve volt, ám az előkészületek során kezdetben csupán az addig gyalog szolgáló huszárok lovasítását írták még elő. Ez is hiábavalónak bizonyult, a tavaszi mustrán az 582 fő mellett csak 395 ló gyűlt össze.²⁴ Ez jelentős toborzási kényszert jelentett. Bár az ősszel megindult hadműveletekre már az előírt hadilétszámmal vonult el az egység a csehországi hadszíntérre a poroszok ellen, vagyis tizenkét században és a törzsben összesen 1337 fővel és lóval, a decemberi összeírás idejére ismét jelentős hiánnyal már csak 568 fő és ló maradt a hadszíntéren.²⁵ Az még feltárássra vár, mennyiben véres veszteség, mennyiben dezertálás vagy visszarendelés húzódik meg ennek hátterében. A létszámot a következő évi hadműveletek kezdetére is csak 817 főre és 770 lóra sikerült növelni.²⁶ Az év során bekövetkezett hadiveszteségek pótlásán túl azonban öszre ez a létszám mégis váratlanul, utánpótlás igénybe vételével 1055 főre és 967 lóra nőtt.²⁷ A harcokban elesett, ellenséges fogságba került, dezertált, sebesülten hátravont vagy csak egyszerűen eltűntnek minősített katonák helyettesítésén túlmenően azután 1758 tavaszára már ismét egyenesen 1139 főre és 921 lóra tudta növelni a hadvezetés az ezredlétszámot.²⁸

Miután az 1756-ban meghatározott hadilétszám biztosítása ennek ellenére tartósan lehetetlennek bizonyult, a bécsi Udvari Haditanács 1759-re már csak 1015 fős hadilétszámot írt elő. Ezzel szemben a hadműveletek kezdetére sikerült

²¹ KA, ML, Fasc. 1012 (alt), fol. 844, 894, Fasc. 1013 (alt), fol. 2, 72, 155, 246, 335, 423, 504, 586, 656, 657, KA, Bst, Nr. 9782, 9800, KA, Asch, Nr. 78

²² KA, ML, Fasc. 1012 (alt), fol. 76–80

²³ KA, ASch, Nr. 51

²⁴ KA, ML, Fasc. 1012 (alt), fol. 154–158

²⁵ Uo. fol. 230–234

²⁶ Uo. fol. 323

²⁷ Uo. fol. 323

²⁸ Uo. fol. 323

1069 fő és 908 ló összevonását biztosítani, vagyis huszár még létszámon felül is adott volt ebben az egységben, de 161 fő gyalog kényszerült a táborban maradni.²⁹ Ezzel nem törődve, a hadvezetés 1760-ra újólág megnövelt, 1224 főben és lóban megállapított hadilétszámot szabott meg. A német hadszíntéren azonban hamarosan megint csak 871 fő és 662 ló maradt az ismételt veszteségek következtében.³⁰ A következő év elejére megint jelentős utánpótlás érkezett, így újra 1055 huszárt és 911 lovat tudtak az eredben összeírni.³¹

Akkor megint új létszámot irt elő az Udvari Haditanács, 1762-ben 1023 huszárból és lóból kellett állnia a még mindig hadba vetett egységnek. Ennek biztosítása nagymértékben sikerült, a harcok újrakezdésekor 1059 fő és 901 ló állt készen, vagyis jelenléte ellenére 158 fő mégsem volt harcképes.³² A már csak kisebb további kisháborús harccselekmények során a huszárveszteségek pótlása még sikerült, de további 60 főnek kellett gyalogszolgálatot adnia.³³ 1763 elejére is mód nyílt az előirt harcos létszám biztosítására, 1066 fő volt jelen, de a lovak tovább fogytak, már csak 767 volt, vagyis egy híján 300 huszár nem volt előírás-szerűen bevethető.³⁴ A háború végére ez még erőteljesen tovább csökkent, júliusban Szászországból csak 728 fő és 633 ló indulhatott haza a további veszteségek következtében.³⁵

A bekövetkező békével a csehországi Reichenau körzetében elhelyezett, immár Esterházy-huszárezred létszámát a törzsben és a hat svadronban (ahogyan akkoriban már a lovasszázadot hivatalosan nevezték) az új szervezési előírás 731 főben és lóban szabta meg. Ez a még erősen lecsökkent létszámmal is biztosítható volt, így 1763 decemberében 819 főt és 726 lovat írtak össze.³⁶ Ez a létszám azonban a tartósnak bizonyult békében folyamatosan évről-évre csökkent³⁷, így az 1766 tavaszi mustrán csupán 727 huszárt és 681 lovat tudtak feltüntetni.³⁸ Az egység életében utolsónak bizonyult, 1768. szeptember 15-én az ugyancsak csehországi Nachód környékén végrehajtott szemlén már csak 646 huszárt és 610 lovat írtak össze, miután az utolsó két svadronnak akkor már csak a keretét tartották fenn.³⁹

Ezzel ennek a huszárezrednek a története, 35 évi fennállása után, véget is ért, mivel első négy svadronját egy-egy továbbra is fenntartott huszárezredbe osztot-

²⁹ Uo. fol. 323

³⁰ Uo. fol. 324

³¹ Uo. fol. 440

³² Uo. fol. 440

³³ Uo. fol. 595

³⁴ Uo. fol. 714

³⁵ Uo. fol. 843

³⁶ Uo. fol. 894

³⁷ KA, ML, Fasc. 1013 (alt), fol. 1, 71, 154, 245, 334, 422, 503, 585

³⁸ KA, Asch, Nr. 385 1/2

³⁹ KA, ML, Fasc. 1013 (alt), fol. 656

ták be, hogy azok létszámhiányait pótolják.⁴⁰ Az így megszüntetett és azóta már a feledés mélyébe süllyedt Splényi/Esterházy-huszárezredre azonban a magyarságnak általában, különösen pedig Beregszászon és a legújabbkori fogalomként megszületett Kárpátalján mindenütt az újonnan feltárt források alapján mindenképpen emlékeznie kell. A harmadik sziléziai háború hét évében elszenvedett veszteségeinek pótlására ugyanis a hadvezetés Beregből, a szomszédos Ungból és Ugocsából, valamint Abaújból, Sárosból és Szepesből összesen 3285 legényt vonultatott be hadiszolgálatra.⁴¹ Azt még további kutatásoknak kell tisztáznia, mennyien voltak azok a beregi legények, akik Beregszászon kerültek toborzásra és onnan indultak a messzi német birodalmi hadszínterekre, hogy talán soha többé, vagy sebesülten, rokkantan térjenek vissza szülőföldjükre, miután számukra értelmetlen háborúban kényszerültek a magyar virtus bizonyítására.

Ha a beregi legények név szerint ma még nem is ismertek, illetve már régem elfeledettek, az őket toborzó, kiképző és vezénylő törzs-, fő- és altisztek feltárása sikerrel járt. A beregszászi központú toborzás tizennégy esztendeje alatt a helyi lakosság részéről végig Splényinek nevezett huszárezredben összesen 77 törzs- és főtszt szolgált a már említett két ezredes alárendeltségében. Az alezredesi és az őrnagy beosztásban hárman-hárman váltották egymást a törzsben. A kezdeti rövid békeidőszakban tíz, a hétéves háború idején tizenkét, majd ennek befejeztét követően nyolc, végül már csak hat század élén összesen 24 kapitány szolgált, nekik a toborzásban és kiképzésben egymást követve egyenesen 42 hadnagy segédkezett, míg a kornétási (vagyis lovaszászlósi) rangfokozatban 8 fő rekedt meg.⁴²

E tisztekkel kapcsolatosan 71 főre vonatkozóan maradtak fenn a legfontosabb személyi adatok. E szerint az ország egész területéről érkeztek ebbe az ezredbe, mégpedig 22 különböző magyarországi vármegyéből, továbbá különböző erdélyi közigazgatási egységekből, sőt még a határon kívülről is. Közülük legtöbb, tíz fő, Sáros vármegyei volt, ez jól érthető, az alapító ezredtulajdonos is odavaló birtokos nemes volt. Ugyancsak ezt tükrözi, hogy a második legjelentősebb csoportot nyolc Pozsony vármegyei képezte, hiszen az ezredtulajdonos utód is ottani családi birtokról indult el a katonai pályán. Az előző kettővel szomszédos vármegyét jelentő Szepesből, illetve Nyitrából érkezett öt-öt tiszt szolgálatvállalását is ezzel a személyes kötődéssel magyarázhatjuk. Az összes többi, a Borsodból, Zemplénből és Biharból érkezett négy-négy, az abaúji, hevesi és erdélyi három-három, a zalai, soproni, győri, veszprémi, zólyomi, gömöri és szatmári kettő-kettő, végül a baranyai, vasi, árvai, honti, nógrádi, ausztriai és szerbiai, valamint Bereg vármegyei egy-egy tiszt is inkább a korábbi szabad toborzást tükrözi, mintsem a toborzás kerületehöz kötését.⁴³

⁴⁰ Uo. fol. 656

⁴¹ KA, ML, Fasc. 1010 (alt), 1011 (alt), 1012 (alt), 1013 (alt) passim

⁴² Uo.

⁴³ Uo.

Ezt tanúsítja az egyetlen beregi példája is: Illosvay József hadnagy, aki 1726-ban e vármegye felvidéki járásának a székhelyén, Illosván (később: Ilosva, ma: Irsava) született, katolikus vallású és nőtlen családi állapotú volt, 1742-ben, a kor szokásának megfelelően rendkívül fiatal legényként, még az osztrák örökségért vívott nagy európai háborúban állt be katonának. Egyébként számos sorstársához hasonlóan, háborús hőstettei emelték ki a közhuszárok közül, így léphetett elő tizedessé, majd strázsamesterré, vagyis lett már e háborúban altiszt. A hét-éves háborúban már az első főtiszti fokozatot jelentő kornétási rangba léptették elő előljárói, végül porosz fogságba esését követő hazaszökése és újabb szolgálatlétre való jelentkezése után pedig, ennek elismeréseként már a hadnagyok közé emelték.⁴⁴

Egyébként más szempontból vizsgálva és a bécsi hadilevéltárban megőrzött adatokat értékelve a Splényi-huszárezred tisztjei katonai pályájukat általában 21 éves korukban kezdték meg, döntő hányadukban közhuszárként, és az előbbi példához hasonlóan fokozatosan léptek előre. Ezt tanúsítja az 1721-ben Nagyszombatban született Demeter Mihály pályája is, aki 1741-ben még közhuszárként állt be az egységbe, de csak 1757-ben léptették elő tizedessé, ám már 1759-ben strázsamesterré, majd 1762-ben, a kornétási rangot kihagyva, egyenesen hadnaggyá.⁴⁵ Nyilvánvalóan az osztrák örökségért vívott első két sziléziai háborúban nem nyílt módja olyan hőstetteknek, mint a harmadikban, amelynek elismerése nem is maradt el.

Vallásukat tekintve, a tisztek 82%-ban (római és bizánci rítusú) katolikusok voltak, míg a fennmaradt 18% lutheránus és kisebb részben kálvinista megnevezésű keresztyén. Jól tükrözve, hogy a házasság még engedélyhez kötött csak a tiszt kar meghatározott arányában volt engedélyezett, minden negyedik tiszt volt nő, ők átlag három gyermekről gondoskodtak. Annak ellenére így volt ez, hogy a legmagasabb rangfokozatra vonatkozó legkésőbbi adat szerint átlagban a tisztek már 20 esztendeje szolgáltak a császári–királyi haderőben. Ez azonban annyiban megtévesztő, hogy egyharmaduk csak az újonnan kitört háborúban kezdte meg szolgálatát, míg a korábbi katonáskodók közül kikerült egyötöd már harminc évnél is hosszabb szolgálattal rendelkezett.⁴⁶ Sőt egészen 1768-ig szolgált az 1696-ban Eperjesen született és már az 1718-as török háború idején hadba szállt nemes Roth János kapitány, aki ezek szerint már fél évszázada volt katona és hetvenes éveiben járt.⁴⁷

A közlegények ezredbeli felvételéhez és a felvettek alapkiképzéséhez még közelebb álló altisztek közül a rangfokozatában megrekedt 102 tizedes sokkal

⁴⁴ KA, ML, Fasc. 1012 (alt), fol. 323, 326, 66, 802, 864, 933, Fasc. 1013 (alt), fol. 32, 438, 521, 617, 656, 669, 746

⁴⁵ KA, ML, Fasc. 1012 (alt), fol. 420, 441, 571, 600, 709, 846, 864, 933, Fasc. 1013 (alt), fol. 32, 102, 264, 355

⁴⁶ KA, ML, Fasc. 1010 (alt), 1011 (alt), 1012 (alt), 1013 (alt) passim

⁴⁷ KA, ML, Fasc. 1011 (alt), fol. 753, Fasc. 1012 (alt), fol. 3, 78, 156, 600, 709, 846, 895, Fasc. 1013 (alt), fol. 4, 74, 157, 248, 339, 422, 500

hézagosabb életrajzi adatainak az elemzésére még nem kerülhetett sor, de a fő-tiszti ranghoz nem jutott 19 strázsamesteréi megerősítik a fenti elemzést. Négyen Nyitra vármegyéből, ketten-ketten Zemplénből, Biharból és Szabolcsból származtak, egy-egy baranyai, tolnai, soproni, győri, pozsonyi, túróci, hevesi, erdélyi, illetve morvaországi illetőségű volt. Beregi közéjük egyáltalán nem került be. Valamennyien a fiatalabbak közé tartoztak, katonának átlag 20 esztendősen álltak, de a rájuk vonatkozó utolsó adat szerint átlagban már 18 éve szolgáltak. Vallásukat tekintve ők csak 74%-ban voltak katolikusok, a protestánsok képezték a többi 26%-ot. Végül ők még kilencetizednyi arányban nőtlenek voltak.⁴⁸

Befejezésül arról kell még szólni, hogy jelen dolgozat elsődlegesen csak a figyelmet kívánja felhívni arra, hogy a távoli Bécsben, az egykori birodalmi fő- és székvárosban az osztrák és magyar utódállam közös szellemi tulajdonaként őrzött és kezelt levéltári állagokban számos fontos, akár regionális vagy helyi vonatkozásokban elsődlegesnek bizonyulható jelentős forrásanyag lappang, vár ott hozzáértő feltárára és közzétételre. Jelen témát tekintve, a beregszászi huszárokat is tartalmazó, 1755 és 1768 közti ezrednyilvántartások tartalmazzák az ez időben felfogadott 3285 beregi, ungi, ugocsaí, abaúji, sárosi és szepesi legénynek az ezredvezetés számára egykor ismertté vált személyi adatait is. Közülük a beregiek kiszűrése, egybegyűjtése és a késői utókor elé tárása még kutatóra vár. Mindenesetre az előjáróikat jelentő feltárás megkönnyítésére és ösztönzéseként függelékben közzéteesszük a 90 al-, fő- és törzstisztre vonatkozó adategyűjtést, valamint a 102 tizedes névjegyzékét.

I. Függelék

Az alábbi törzs-, fő- és altiszti adattár a következőket tartalmazza: név, legmagasabb viselt rangfokozat, születési hely vármegyével, születési idő, vallás, családi állapot, katonai szolgálat kezdete.

A rangbéli rövidítések feloldása: alez. = alezredes, őrgy. = őrnagy, kap. = kapitány, hdgy. = hadnagy, strm. = strázsamester. A vallásiaké: ev. = evangélikus, kat. = katolikus, ref. = református. A méltóságoké: br. = báró, gr. = gróf.

Almásy Ignác, alez., Gyöngyös, Heves, 1722, kat., nőtlen, 1742,
Semsey András alez., Semse, Abaúj, 1722, kat., nős, 3 gyermek, 1744,

Magyary István őrgy., Veszprém, Veszprém, 1714, kat, nős, 1734,

Balogh Sándor, kap., Galánta, Pozsony, 1731, kat., nőtlen, 1758,
Bauer György, kap., Sáros, Sáros, 1721, kat., nőtlen, 1744,
Endrődy György, kap., Nagyszombat, Pozsony, 1714, kat., özv., 3 gyermek,
1741,

⁴⁸ KA, ML, Fasc. 1010 (alt), 1011 (alt), 1012 (alt), 1013 (alt) passim

Gamcsik János, kap., Pécsfalu, Sáros, 1712, ev., nős, 4 gyermek, 1733,
 Illosvay Bálint, kap., Mezőfény, Szatmár, 1708, ref., nőtlen, 1733,
 Jakus György, kap., Győr, Győr, 1714, kat., özv., 1743,
 Keglevics István gr., kap., Pozsony, Pozsony, 1744, kat., nőtlen, 1760,
 Kiskozsányi János, kap., Kozsány, Sáros, 1709, ev., nős, 1733,
 Kovásznay Ádám, kap., Tolcsva, Zemplén, 1724, ev., nőtlen, 1743,
 Luzsénszky Antal br., kap., Besztercebánya, Zólyom, 1732, kat., özv., 1751,
 Máriássy István, kap., Miskolc, Borsod, 1736, ref., nőtlen, 1756,
 Mossóczy György, kap., Nagyvárad, Bihar, 1725, kat., nőtlen, 1743,
 Okolicsányi János, kap., Körtvélyes, Zemplén, 1722, ev., nőtlen, 1743,
 Pletrik János, kap., Sajószentkirály, Gömör, 1721, kat., nőtlen, 1743,
 Raszlaviczy Ferenc, kap., Raszlavica, Sáros, 1703, ev., nőtlen, 1719,
 Roboz Benedek, kap. ?
 Roth János, kap., Eperjes, Sáros, 1696, ev., nős, 1718,
 Schultz János, kap., Szárazvám, Vas, 1723, kat., nőtlen, 1743,
 Splényi Gábor br., kap., Ternye, Sáros, 1740, kat., nőtlen, 1755,
 Szamarossy György, kap., Sajópanyit, Gömör, 1701, kat., nős, 1721,
 Székely Mihály, kap., Brassó, Erdély, 1723, kat., nőtlen, ?
 Vass István, kap., Debrecen, Bihar, 1716, ref., nőtlen, 1733,
 Zahorák László, kap., Vágújhely, Nyitra, 1707, kat., nőtlen, 1733,
 Zauner Pál, kap., Szentgyörgy, Pozsony, 1698, kat., nős, 1719,

Aranyossy László hdgy., Abasár, Heves, 1738, kat., nőtlen, 1759,
 Arab Sándor, Brassó, Erdély, 1716, kat., nőtlen, 1742,
 Barics Lóránt, hdgy., 1727, kat., nőtlen, 1744,
 Bellér Mihály, hdgy., Besztercebánya, Zólyom, 1725, kat., nőtlen, 1744,
 Böcskey András, hdgy., Debrecen, Bihar, 1710, ref., nős, 3 gyermek, 1735,
 Brankovics Hugó gr., hdgy., Kassa, Abaúj, 1715, kat., nőtlen, 1742,
 Demeter Mihály, hdgy., Nagyszombat, Pozsony, 1721, kat., nőtlen, 1741,
 Draviczky Gábor, hdgy., Daróc, Szepes, 1732, kat., nőtlen, 1756,
 Draviczky Sámuel, hdgy., Daróc, Szepes, 1727, ev. nőtlen, 1756,
 Eötvös Miklós, hdgy., Szatmár, Szatmár, 1735, kat., nőtlen, 1755,
 Fábry Mihály, hdgy., Pécs, Baranya, 1740, kat., nőtlen, 1756,
 Görgöy Zsigmond, hdgy., Görgő, Szepes, 1743, kat., nőtlen, 1765,
 Hegyi Mihály, hdgy., Stomfa, Pozsony, 1723, kat., nős, 1744,
 Hipp Gábel, hdgy., Friedlingen im Schwarzwald, Ausztria, 1716, kat., nős,
 2 gyermek, 1736,
 Huszár Ferenc, hdgy., Szentgotthárd, Vas, 1724, kat., nőtlen, 1746,
 Illosvay József, hdgy., Illosva, Bereg, 1722, kat., nőtlen, 1742,
 Jónay János, hdgy., Mád, Zemplén, 1713, kat., nős, 1743,
 Julián Pál, hdgy., Eperjes, Sáros, 1711, kat., nőtlen, 1736,
 Kamocsay Pál, hdgy., Diószeg, Nyitra, 1721, kat., nőtlen, 1741,
 Korda Zsigmond br., hdgy., ?

Lehoczky György, hdgy., Vámos, Borsod, 1716, ev., nőtlen, 1734,
 Liporniczky Mihály, hdgy., Sissó, Nyitra, 1737, kat., nőtlen, 1757,
 Matthyasovszky Ezékiel, hdgy., Mátyásfalva, Szepes, 1735, kat., nőtlen,
 1756,

Müller Balthazár, hdgy., Belgrád, Szerbia, 1737, kat., nőtlen, 1763,
 Nemcsovay József, hdgy., Szokolca, Nyitra, 1711, kat., nőtlen, 1734,
 Radovics Miklós, hdgy., Nyitra, Nyitra, 1743, kat., nőtlen, 1765,
 Schifferer János, hdgy., Lőcse, Szepes, 1716, kat., nőtlen, 1743,
 Schustrick Imre, hdgy., Kassa, Abaúj, 1737, kat., nőtlen, 1760,
 Simonyi Miklós, hdgy., Varsány, Hont, 1733, kat., nőtlen, 1750,
 Sinkovics Mátyás, hdgy., Kópháza, Sopron, 1714, kat., nőtlen, 1736,
 Szelestei István, hdgy., Bük, Sopron, 1715, kat., nőtlen, 1739,
 Szent-Iványi Sándor, hdgy., Szentmihály, Sáros, 1722, ev., nőtlen, 1742,
 Sztankovicsa Mihály, hdgy., Vásárhely, Veszprém, 1716, kat., nőtlen, 1734,
 Tegetthoff Ferenc, hdgy., Nagykanizsa, Zala, 1735, kat., nőtlen, 1753,
 Torba Ferenc, hdgy., Gyöngyös, Heves, 1719, kat., nőtlen, 1743,
 Udvary István, hdgy., Debrecen, Bihar, 1713, ref., nős, 1734,
 Újmini Péter, hdgy., Zuberec, Árva, 1712, kat., nőtlen, 1733,
 Úsz Antal, hdgy., Úszfalva, Sáros, 1736, kat., nőtlen, 1758,
 Ürményi Péter, hdgy., Zuberec, Árva, 1716, kat., nőtlen, 1733,
 Valicsek Gáspár, hdgy., Nagyvárad, Bihar, 1719, kat., nős, 1 gyermek, 1740,
 Vass Mihály, hdgy., Debrecen, Bihar, 1719, ref., nőtlen, 1743,
 Veres János, hdgy., Ónod, Borsod, 1722, ref., nőtlen, 1741,
 Zauner József, hdgy., Bördőce, Zala, 1732, kat., nőtlen, 1756,
 Zsadny József, hdgy., Újhely, Zemplén, 1720, kat., nős, 5 gyermek, 1745,

Battik Miklós, kornétás, Kisfalú, Nógrád, 1724, ev., nőtlen, 1744,
 Buday Mihály, kornétás, Nyék, Pozsony, 1716, kat., nős, 1740,
 Görög Mihály, kornétás, ?
 Ketzer László, kornétás, ?
 Ketzer Zsigmond, kornétás, ?
 Nováky Ferenc, kornétás, Azsalós, Borsod, 1738, kat., nőtlen, 1757,
 Petrovics András, kornétás, Kisszeben, Sáros, 1726, kat., nőtlen, 1742,
 Skaricza ?, kornétás, ?

Ambrus Mihály, strm., Nagyvárad, Bihar, 1714, ref., nőtlen, 1743,
 Böhm Mihály, strm., Grossglogau, Morvao., 1719, kat., nőtlen, 1739,
 Braustadter János, strm., Tardoskedd, Nyitra, 1738, kat., nőtlen, 1763,
 Diószegi Sámuel, strm., Diószeg, Bihar, 1717, kat., nős, 1735,
 Enyedy Dániel, strm., Nagyenyed, Erdély, 1724, ref., nőtlen, 1746,
 Erdődy László strm., Fejértó, Szabolcs, 1722, ref., nőtlen, 1743,
 Kiss Antal strm., Pécs, Baranya, 1717, kat., nős, 4 gyermek, 1734,
 Nyeste Mátyás, strm., Nyitra, Nyitra, 1726, kat., nőtlen, 1746,

Nyitrai János, strm., Eger, Heves, 1721, kat., nőtlen, 1741,
 Ocskay György, strm., Pelejte, Zemplén, 1744, kat., nőtlen, 1762,
 Rutkay Péter, strm., Ruttká, Túróc, 1722, ev., nőtlen, 1743,
 Szőcsy Mihály, strm., Győr, Győr, 1727, ev., nőtlen, 1746,
 Szőke János, strm., Völcséj, Sopron, 1718, kat., nőtlen, 1733,
 Tóth Ferenc, strm., Győrbátor, Szabolcs, 1734, kat., nőtlen, 1755,
 Túrjey László, strm., Pincehely, Tolna, 1724, kat., nőtlen, 1744,
 Velicsek János, strm., Sztropkó, Zemplén, 1731, kat., nőtlen, 1753,
 Vedródy András, strm., Felbár, Pozsony, 1735, kat., nőtlen, 1756,
 Viszlai László, strm., Nyitra, Nyitra, 1718, kat., nőtlen, 1734,
 Zajacsek Mihály, strm., Érsekújvár, Nyitra, 1738, kat., nőtlen, 1757

II. Függelék

A tizedesek névsora:

Annus Albert, Antalfy Sámuel, Appel Mátyás, Baross György, Behringer Jakab, Bellér Mihály, Benedikt János, Bochell János, Borbély István, Boros Albert, Borsay Gábor, Brenner József, Czikó Péter, Csomay András, Csurgay László, Érsek György, Farkas János, Farkas József, Fasang László, Friedrich János, Gabányi Ignác, Germann Antal, Göllner József, Gömöry Mihály, Görög László, Győry József, Haas Mihály, Habel János, Házy Mihály, Hegyi Orbán, Hladik István, Hortobágyi Pál, Horváth Lajos, Horváth Mátyás, Hölzelhuber József, Huby Mihály, Huszár Ferenc, Illey Mihály, Jávornik János, Jókay László, Joób Illés, Kocsula János, Kossa János, Kostocky Dénes, Kovács Péter, Lamberg György, Lipniczky Mátyás, Lónyay István, Madarász Pál, Madár Miklós, Madinger Ferdinánd, Mag Mihály, Maksa Imre, Makován Mátyás, Mészáros Mátyás, Mike Sámuel, Morvay Mihály, Nagy Ádám, Nagy Mihály, Nagy Sándor, Nádasdy György, Nováky József, Ocskay Sándor, Piros György, Pomerski János, Pollányi Jakab, Prónay Péter, Rozgonyi Péter, Roxer Mihály, Ruttkay Antal, Schellenbach Gábor, Schenk Márton, Sebők Mihály, Szabó János, Szabó József, Szabados György, Szaka István, Szappanos Mihály, Szember Ádám, Sztankovics Mihály, Takáts Mihály, Tell György, Tolnay János, Tomayer József, Torba Ferenc, Török István, Trencsényi Antal, Trencsényi János, Trisznay Péter, Túrós György, Ungar János, Újváry János, Valicsek Gáspár, Vangel András, Veres János, Vizi János, Wagner Ferenc, Weeber András, Weghofer György, Weiss József, Zombory György.